

УДК 94(438+477.83/.86)''1919/1931''

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2025.26.4990>

## ПОЛЬСЬКІ СЕЛЯНСЬКІ ПАРТІЇ ДОБРОМИЛЬСЬКОГО ПОВІТУ ГАЛИЧИНИ (1919–1931)

Лев КАЛИНЯК

Львівський національний університет імені Івана Франка

катедра історичного краєзнавства

вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна

e-mail: lev\_ka@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-5783-5242

Стаття присвячена розвитку польського селянського руху Галичини на прикладі окремо взятого Добромильського повіту Львівського воєводства. Протягом окресленого періоду партії, що входили до його системи відігравали провідну роль у політичній організації польського населення регіону. Польське стронніцтво людове “Пяст” (далі – ПСЛ “Пяст”), Союз хлопський та Стронніцтво хлопське (далі – СХ) провадили активну діяльність у питанні захисту політичних та економічних інтересів, передусім польських селян. Важливою складовою діяльності зазначених політичних партій було відстоювання національних пріоритетів етнічних поляків та Польської держави у краю з переважаючим відсотком українського населення, що загострювало й без того напружені міжнаціональні відносини.

*Ключові слова:* Галичина, Добромильський повіт, польські селянські партії, ПСЛ “Пяст”, Стронніцтво хлопське, міжвоєнна Польща.

Діяльності місцевих осередків польських селянських партій у Галичині присвячено низку праць українських та польських істориків. Дослідження З. Баран, С. Макарчука, В. Смоля, Ю. Р. Шафліка стосуються методів практичної реалізації їхніх економічних програм<sup>1</sup>. У науковій розвідці О. Дудяка проаналізовано впливи політичних організацій серед польських селян регіону в контексті участі їхніх місцевих структур у виборах до парламенту Польщі<sup>2</sup>. Біографічні дані про званого діяча польського селянського руху, організатора повітових партійних осередків – Якуба Павловського – подана в статті А. Вендзікової<sup>3</sup>. Попри значну увагу до теми, дослідники залишають поза аналізом розвиток повітових структур селянських політичних партій, який є основним предметом пропонованої розвідки.

У міжвоєнний період Добромильський повіт Львівського воєводства був поліетнічним за своїм характером. За даними В. Кубійовича, станом на 1 січня 1939 р. на цій території проживало 102 230 осіб. З них: 68 325 – українці греко-католики; 335 – українці римо-католики, які у повсякденні користувалися польською мовою; 7 030 латинників – переважно українців, що розмовляли рідною мовою, але сповідували римо-католицький обряд; 7680 – євреї; 17 070 етнічні поляки римо-католики<sup>4</sup>. Остання категорія населення складала основу соціальної бази досліджуваних політичних партій.

Цікаво виглядав повіт з огляду його територіального устрою, який у міжвоєнний період був остаточно усталеним адміністративною реформою 1934 р. До його складу входило дві міські об’єднані гміни (громади) (Доброміль та Хирів), а також одинадцять сільських об’єднаних гмін (Буньковичі, Бірча, Войткова, Жогатин, Добромиль (без міста), Кросьценко, Кузьміна, Нове Місто, Новосюлки Дидиньське, Риботичі та Старява). Всього до складу зазначених гмін входило 107 населених пунктів<sup>5</sup>.

Якщо накласти територію Добромильського повіту на сучасну політичну карту, то його східна частина з містами Добромилем, Хировом, а також гмінами Буньковичі, Добромиль (без міста), Нове Місто, та Старява знаходяться в межах території України. Натомість, західні гміни повіту до річки Сян, після Другої світової війни відійшли до Польщі, ставши частиною так званого Закерзоння. У зв’язку з цим назви населених пунктів подано відповідно до їх сучасної української та польської вимови.

<sup>1</sup> Zoja Baran, “Polityka wład polskich wobec wsi na terenie tzw. Zachodniej Ukrainy (Małopolski Wschodniej) w dwudziestoleciu międzywojennym”, *Chłopi Naród Kultura*, (Rzeszów: Wyd-wo WSP, 1997, T. 5: Chłopi a państwo), 63–70; 1; Jozef Ryszard Szaflik, *Polskie stronnictwo ludowe Piast 1926–1931*. (Warszawa: LSW, 1970), 384.

<sup>2</sup> Олег Дудяк, “Українське питання у програмі та діяльності польських селянських (людових) партій Східної Галичини (1921–1926)”, *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*, (Острів, 2002, Вип. 2), 18–27.

<sup>3</sup> Alicja Więzikowa, “Inż. Jakub Pawłowski (1884–1959)”, *Roczniki dziejów ruchu ludowego*, (Warszawa, 1992, № 27), 86–90.

<sup>4</sup> Володимир Кубійович, *Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1. 1. 1939*, (Wiesbaden, 1983), 17.

<sup>5</sup> Там само, 21.

Встановлений кордон ніяк не відповідав реальному етнічному складу населення і безперечно був несправедливим по відношенню до українців. Пропорційне співвідношення українського і польського населення було подібним у всіх гмінах повіту. Для прикладу у селі Жогатин – центру однойменної найзахіднішої гміни, станом на початок 1939 р., з 1160 мешканців проживало 970 українців і лише 80 поляків<sup>6</sup>. Перевага польського населення спостерігалася хіба що у містах. Так, у повітовому центрі з 6000 мешканців українцями було 1250 осіб, а поляками 2050<sup>7</sup>. Однак, подібна тенденція загалом була характерною для всієї Західної України.

У другому десятилітті ХХ ст., серед польських селян Галичини, домінували впливи створеної у 1913 р. партії – ПСЛ “Пяст”. Його представники на чолі з головою Вінцентієм Вітосом брали активну участь у політичному житті Австро-Угорщини, маючи вагоме представництво і у Галицькому крайовому сеймі, і віденському Рейхсраті. Програма партії була побудована на необхідності дотримання засад християнської моралі в суспільно-політичному та державному житті. Особлива увага приділялася необхідності зберегти приватну власність як головну підвалину добробуту громадян. З цього виходила його головна програмна вимога – провести зважену земельну реформу врахувавши інтереси великих землевласників шляхом грошової компенсації за розparcelьовані у них на користь селян наділи<sup>8</sup>.

З проголошенням незалежності Польщі та закінченням польсько-української війни 1918–1919 рр. ПСЛ “Пяст” розпочало активну діяльність щодо створення розвинутої партійної мережі в Галичині. Її організацією у повітах керував створений 22 червня 1919 р. у Львові Центральний організаційний комітет ПСЛ для Східної Малопольщі (офіційна назва Галичини у міжвоєнній Польщі – *Л. К.*) на чолі з Яном Васунгом<sup>9</sup>. Юрисдикція комітету поширювалася на територію повітів колишньої Австро-Угорської імперії, що знаходилися на схід від річки Сян. Організаційні заходи ПСЛ “Пяст” розпочало в період закінчення польсько-української війни на контрольованих поляками територіях за відсутності у краю чіткого адміністративно-територіального поділу (створення воєводств у 1920 р. – *Л. К.*). До кінця 1920 р. створення повітових партійних структур у Галичині мало епізодичний характер. На цей час, у краю діяло небагато високоорганізованих повітових організацій ПСЛ “Пяст”. Найбільш діяльною з них вважалася львівська повітова управа партії, головою якої був депутат Законодавчого сейму Ян Бриль<sup>10</sup>.

У більшості повітів протягом 1919–1920 рр. партія була представлена довіреними особами, які підтримували сталий контакт з Центральним організаційним комітетом та львівською повітовою організацією. Така ситуація була актуальною і для Добромильського повіту. Тут таким представником партії став інженер Я. Павловський. Під час Першої світової війни він обіймав посаду голови дорожньої служби повіту. З відновленням Польської держави певний час, за призначенням Польської ліквідаційної комісії, виконував обов’язки повітового старости Добромиля<sup>11</sup>.

Від 1919 р. Я. Павловський бере активну участь у розбудові регіональної мережі ПСЛ “Пяст” не тільки в повіті, а й загалом у Галичині. Він активно координує з довіреними особами організації у сільських громадах повіту. У 1919–1921 рр. ним проведено низку селянських зборів, на яких присутніх знайомили з політичною та економічною ситуацією у Польщі, програмними документами партії тощо. Серед місцевого населення розповсюджувано друковані органи ПСЛ “Пяст” – газети “*Piast*”, “*Kurjer Lwowski*” та “*Sprawa Ludowa*”<sup>12</sup>.

Я. Павловський має постійний контакт з партійним керівництвом у Львові та Варшаві. Він підтримує ділові стосунки з Я. Брилем та В. Вітосом, який залишався головою партії і у 1920–1921 рр. уперше обіймав посаду прем’єр міністра Польщі. Наприкінці 1919 р. В. Вітос відвідав Львів, де особисто взяв участь у засіданні Центрального організаційного комітету. Відзначивши ситуацію з організації галицької мережі партії незадовільною, її керівництво вдалося до кардинальної реорганізації цього органу. У квітні 1920 р. було обрано новий керівний склад Комітету, головою якого став

<sup>6</sup> Кубійович, *Етнічні групи південнозахідної України (Галичини) на 1. 1. 1939*, 20.

<sup>7</sup> Там само, 17.

<sup>8</sup> Witold Stankiewicz, “Ruch ludowy w Polsce w latach 1918–1923”, *Ruch robotniczy i ludowy w Polsce (1914–1923)*, (Warszawa, 1961), 452.

<sup>9</sup> “Z ruchu organizacyjnego”, *Piast*, 17 sierpnia 1919.

<sup>10</sup> Лев Калиняк, “Організація Польського стронництва лядового “Пяст” у Львівському повіті (1919–1926)”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету: Збірник наукових праць*, (Львів, 2022, Вип. 23), 201.

<sup>11</sup> Alicja Więzikowa, “Inż. Jakub Pawłowski (1884–1959)”, 86.

<sup>12</sup> Галицьке намісництво, місто Львів, Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 146, оп. 8 а, спр. 139, арк. 31.

Я. Павловський<sup>13</sup>. Поєднуючи керівництво добромільською повітовою ланкою партії її голова ввійшов до вузького кола лідерів ПСЛ “Пяст” загальнонаціонального масштабу.

Працюючи на цій посаді Я. Павловський, разом з Я. Брилем, Яном Дескуром, Густавом Добруцьким, Вітольдом Чапчинським та іншими членами Комітету розпочали роботу над організацією розгалуженої організації партії в Галичині. Значна увага приділялася заснуванню керівних структур у повітах – повітових управ. Делегати Комітету у порозумінні з місцевими прихильниками партії проводили збори, на яких присутні знайомилися з програмою партії, обирали керівний повітовий орган та приймали ухвали. У січні 1921 р. повноцінну повітову управу ПСЛ “Пяст” створено у Добромилі, її головою передбачувано став Я. Павловський<sup>14</sup>.

Повітова управа одразу приступила до розбудови своїх первинних ланок у сільських громадах. Їхня організація відбувалася подібно до створення повітових осередків. Оргкомітет громади проводив загальне зібрання прихильників партії, на яких зачитувалася програма ПСЛ “Пяст”, проводився запис бажаючих вступити до організації, обиралися сільські управи. Протягом 1921 р. первинні ланки, до яких належало кількадесят членів партії діяли у 12 сільських громадах повіту<sup>15</sup>.

Поступово у Галичині була створена чітка партійна вертикаль ПСЛ “Пяст”. Свого остаточного оформлення вона набула на його регіональному Конгресі, що відбувся 20 березня 1921 р. у Львові. Результатом його роботи стало створення Окружної управи ПСЛ “Пяст” для Східної Малопольщі (повна назва керівного органу партії з юрисдикцією на Станіславівське, Тернопільське та східні повіти Львівського воєводства – Л.К.), на першій нараді якої обрано її виконавчий комітет на чолі Я. Павловським<sup>16</sup>. Визнання авторитету останнього у середовищі прихильників польського селянського руху було наслідком його організаторських якостей проявлених на Добромильщині.

На початку 1920-х рр. ПСЛ “Пяст” захопив провідну роль у питанні політичної організації польського населення повіту. Свідченням цього є чисельні звіти адміністративних та поліційних органів Львівського воєводства<sup>17</sup>. Стрімкому зростанню популярності партії сприяли декларовані її керівництвом гасла захисту політичних та економічних інтересів селян.

Головним політичним питанням, позитивного вирішення якого для себе вимагало польське населення, стосувалося необхідності повного включення Галичини до складу Польської держави. Тимчасовий статус краю, що намагалася нав’язати Польщі Паризька мирна конференція, викликав сильне занепокоєння місцевих прихильників ПСЛ “Пяст”. З кінця 1919 р., з ініціативи керівництва окружної управи партії, в громадах повіту було проведено низку селянських зборів, які закликали представників дипломатії та вищого керівництва держави вимагати від держав Антанти повного включення Галичини до складу Польщі<sup>18</sup>. Потреба позитивного вирішення даного питання залишалася головним пунктом повітових заходів організованих ПСЛ “Пяст” також в інших повітах краю і було зняте з порядку денного лише після того, як 14 березня 1923 р. Рада Послів Антанти остаточно вирішила його на користь Польщі<sup>19</sup>.

Серед важливих економічних питань, реалізації яких вимагали інтереси селян, першим пріоритетом стояла необхідність проведення земельної реформи. Програма ПСЛ “Пяст” обстоювала ідею реалізувати земельну реформу, що передбачала компенсацію землевласникам за розparcelьовані між селянами земельні наділи. Резолюції партійних зборів проведених у громадах повіту підтримували ухвалений Законодавчим сеймом проект “Основ земельної реформи” від 10 липня 1919 р. та вимагали негайної реалізації закону “Про виконання земельної реформи” від 15 липня 1920 р.<sup>20</sup>

Послідовна діяльність повітової організації у плані захисту інтересів польських селян гарантувала партії лідерство у виборчі кампанії до першого конституційного парламенту Польщі, що відбулися у листопаді 1922 р. Головними конкурентами ПСЛ “Пяст” у повіті були національні демократи, соціальну базу яких становило міське населення Добромиля – переважно інтелігенція, зокрема гімназійні професори та вчителі, а також поміщики – власники великих земельних латифундій, які виступали проти реалізації земельної реформи.

<sup>13</sup> “Zjazd delegatów Polskiego Stronnictwa Ludowego z Wschodniej Małopolski we Lwowie”, *Kurjer Lwowski*, 14 kwietnia 1920.

<sup>14</sup> “Wacność Ludowcy”, *Sprawa Ludowa*, 9 stycznia 1921.

<sup>15</sup> Галицьке намісництво м. Львів, ЦДІАУЛ, ф. 146, оп. 8 а, спр. 162, арк. 12 зв.

<sup>16</sup> “Z Kongresu Ludowców we Lwowie”, *Sprawa Ludowa*, 3 kwietnia 1921.

<sup>17</sup> Галицьке намісництво м. Львів, ЦДІАУЛ, ф. 146, оп. 8 а, спр. 141, арк. 1.

<sup>18</sup> “Obrady P.S.L. we wschodniej Małopolsce”, *Kurjer Lwowski*, 1 października 1920.

<sup>19</sup> Wacność Ludowcy, *Sprawa Ludowa*, 9 stycznia 1921.

<sup>20</sup> Ibid.

До 1923 р. певну конкуренцію ПСЛ “Пяст” у Галичині складали також їхні опоненти з середовища польського селянського руху. Мова йде про ліворадикальну селянську партію Польське стронніцтво людове “Лівіця” – (далі – ПСЛ “Лівіця”). ПСЛ “Лівіця” виступало за проведення земельної реформи шляхом безоплатного вилучення поміщицьких наділів на користь селян, що у багатьох асоціювало представників організації зі збільшовизованими елементами<sup>21</sup>. Період найактивнішої діяльності партії Галичині припав на 1922 р. Напередодні виборів до парламенту ПСЛ “Лівіця” розгорнуло жваву агітаційну роботу. Низку селянських зборів та засідань партії було організовано також в Добромильському повіті. Однак вплив ПСЛ “Лівіці” у середовищі польських селян залишався незначним. Партія не змогла розгорнути масштабної організаційної акції: її осередки виникали стихійно не проявляючи сталої діяльності<sup>22</sup>.

На листопадових виборах до сейму і сенату, з огляду на їхній бойкот з боку українських політичних партій, переконливу перемогу на Добромильщині, що входила до виборчого округу № 48 з центром у Перемишлі, прогнозовано здобуло ПСЛ “Пяст”. Лідер повітової організації партії за результатами голосування отримав мандат депутата сейму<sup>23</sup>. Так, 5 листопада на виборах до нижчої палати парламенту за партійний список № 1 (під ним балотувалося ПСЛ “Пяст” – Л.К.) у повіті проголосувало 7 844 виборців<sup>24</sup>. Через тиждень, 12 листопада, на виборах до сенату партія отримала 4 300 голосів виборців<sup>25</sup>. Головні опоненти з політичного блоку Християнський союз національної єдності № 8, до якого входили національні демократи набрали відповідно 2 699 та 3 684 голоси<sup>26</sup>. На виборах до сейму найбільшу підтримку ПСЛ “Пяст” отримало серед виборців таких населених пунктів: Посада Новоміська (гміна Нове місто) – 420 голосів, Труйця (гміна Риботичі) – 413 голосів, а також у самих Риботичах – 405 голосів<sup>27</sup>.

Однією з найбільших у порівнянні з іншими регіонами Галичини була підтримка у Добромильському повіті ПСЛ “Лівіці”, яке набрало 528 голосів виборців до сейму та 510 до сенату<sup>28</sup>. Однак здобути бодай один депутатський мандат партія не змогла. Вплив ПСЛ “Пяст” у середовищі польських селян була переважаючою.

Результати виборів спричинили значне піднесення діяльності польського селянського руху повіту. У його середовищі панували ентузіазм та оптимізм щодо вирішення нагальних проблем і задоволення потреб польських селян. Наприкінці 1922 – на початку 1923 рр. у повіті було проведено низку зборів, організованих повітовою ланкою ПСЛ “Пяст” за участі депутатів парламенту, у тому числі з інших виборчих округів Галичини, а також представників центрального керівництва партії. На зборах ухвалювалися резолюції щодо необхідності реалізації політичних та економічних вимог польських селян, головною серед яких була якнайшвидша реалізація закону “Про виконання земельної реформи” від 15 липня 1920 р.<sup>29</sup>

Водночас вибори 1922 р. спричинили затяжну політичну кризу загальнодержавного масштабу, що безпосередньо вплинула на подальший розвиток селянського руху. До травня 1923 р. жодна з представлених у сеймі політичних сил чи об’єднань не спромоглася сформувати більшість. Спроби досягти компромісу привели до зближення між керівництвом ПСЛ “Пяст” та їхніми ідеологічними противниками з блоку “Гієна” (Християнський Союз Національної Єдності – Л. К.).

Згодом лідери ПСЛ “Пяст” почали схилитися до створення коаліції з правими партіями, взамін на прем’єрське крісло для В. Вітоса. Напередодні укладення домовленості, 10 травня 1923 р., Вітос прибув до Львова, де на засіданні Окружної управи здобув підтримку місцевої організації своєї партії з цього питання. Це рішення на своєму засіданні одностайно підтримала й Добромильська повітова управа<sup>30</sup>.

<sup>21</sup> Stanisław Lato, Witold Stankiewicz, *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, (Warszawa, 1969), 161.

<sup>22</sup> Львівське воєводське правління, Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 1, оп. 52, спр, 650, арк. 4.

<sup>23</sup> “Posłowie i senatorowie P.S.L.”, *Piast*, 14 lutego 1923.

<sup>24</sup> “Statystyka Polski. Statystyka Wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.”, (Warszawa, 1926, T. 8), 70.

<sup>25</sup> Ibid, 114,

<sup>26</sup> Ibid, 70, 114.

<sup>27</sup> Ibid, 70–71.

<sup>28</sup> Ibid, 70, 114.

<sup>29</sup> “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 21 stycznia 1923; “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 4 lutego 1923; “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 25 lutego 1923.

<sup>30</sup> “Jednolity front”, *Piast*, 20 maja 1923.

Результатом переговорів з “Гієною” стало підписання 17 травня 1923 р. так званого “Лянцкоронського пакту”. Цей документ передбачав значні поступки на користь поміщиків у рамках земельної реформи, що викликало спротив серед частини депутатів ПСЛ “Пяст”. Події травня 1923 р. спричинили розкол у парламентській фракції партії – з неї вийшло 14 депутатів під проводом надзвичайно авторитетного депутата Яна Домбського. Зазначений розкол не торкнувся керівництва Добромильської партійної організації та її громадських структур, які засудили дії розламівців як такі, що йшли в розріз з інтересами польського селянського руху<sup>31</sup>.

Протягом другої половини 1923 р. діяльність ПСЛ “Пяст” у повіті розвивалася ще у фарватері політики її вищого керівництва, абсолютної підтримки його дій на загальнодержавному рівні. Прихильники партії вітали чергове призначення її лідера головою уряду Польщі. Це сприяло активізації організаційної діяльності, свідченням чого є дописи з цього приводу у партійній пресі<sup>32</sup>.

Такою ситуація залишалася до кінця 1923 р., коли 14 грудня в парламентському клубі ПСЛ “Пяст” відбувся черговий розкол. Він суттєво позначився на регіональних структурах партії та спричинив її фактичний занепад у Добромильському повіті. Причиною конфлікту став законопроект про парцеляцію та осадництво, поданий до сейму 12 грудня 1923 р. Документ передбачав щорічний розподіл 220 тисяч гектарів державних і приватних земель протягом десяти років. Частина партії сприйняла ці умови як зраду інтересів селян, у результаті чого з ПСЛ “Пяст” вийшли чергові 14 депутатів, очолюваних провідниками львівської організації – Я. Брилем і Я. Павловським. Цей другий розкол призвів до втрати парламентської більшості, відставки уряду В. Вітоса та суттєвого ослаблення впливу партії серед польського селянства<sup>33</sup>.

Грудневі події 1923 р. мали визначальний вплив на подальший розвиток польського селянського руху в Галичині, адже ініціаторами розколу ПСЛ “Пяст” стали лідери львівської Окружної управи, авторитетні депутати сеймового клубу партії від регіону: Тадеуш Тарговський, Ян Познанський та Ян Посацький<sup>34</sup>. Покинувши ПСЛ “Пяст” зазначена група депутатів створила нову селянську політичну організацію – Польський союз людодий, що з огляду на популярність його засновників почав швидко поширювати свої впливи<sup>35</sup>.

На початку 1924 р. Польський союз людодий розгортає активну діяльність. Вже у січні створюється його окружний секретаріат у Львові, який починає проводити активну діяльність у повітах. Упродовж перших місяців року проведено десятки зборів селян, на яких представники Польського союзу людодий піддавали гострій критиці економічну політику уряду<sup>36</sup>. Ініціативи “Гієно-Пясту” у питанні проведення земельної реформи прихильники нової організації вважали зрадою інтересів селянства, звинувачуючи членів кабінету міністрів від ПСЛ “Пяст” у прислужництві національним демократам – головним противникам земельної реформи<sup>37</sup>.

У процесі формування нової політичної сили провідну роль відіграв Добромильський повіт. Авторитет Я. Павловського сприяв тому, що невдовзі тут було утворено ініціативний комітет Польського союзу людодий. Перші збори комітету за участі десяти осіб відбулися вже 11 січня 1924 р. в Добромилі. Дня 27 січня, під головуванням Я. Павловського, у місті були проведені селянські збори, в яких взяли участь близько 500 осіб. Під час заходу присутніх ознайомили з причинами розколу та політичною платформою новоствореної організації<sup>38</sup>. До травня місяця збори організовані повітовою структурою Польського союзу людодий мали постійний характер і були проведені у більшості гмін, спричинивши значний перехід колишніх прихильників ПСЛ “Пяст” до нової організації<sup>39</sup>.

Протиставивши себе ПСЛ “Пяст”, представники Польського союзу людодий під впливом складної економічної ситуації в країні та спричиненого нею зубожіння селян, дійшли висновку про необхідність радикального вирішення аграрного питання. Їхні погляди поступово набували рис, близьких до економічних засад, викладених у програмі ПСЛ “Лівіця”. За таких обставин склалися сприятливі умови для об’єднання обох селянських організацій. Керівництво ПСЛ “Лівіця”, у свою чергу, виявляло зацікавленість у співпраці з популярними серед селян депутатами клубу Польського союзу людодий, адже їхня участь могла активізувати та значно розширити діяльність повітових та громадських партійних осередків.

<sup>31</sup> “Jednolity front”, *Piast*, 20 maja 1923.

<sup>32</sup> “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 2 października 1923.

<sup>33</sup> Лев Калиняк, “Організація Польського стронництва людодий у Львівському повіті (1919–1926)”, 206.

<sup>34</sup> “Jak posłowie Bryl, Pawłowski i Pluta dokonali zbrodni na Klubie P.S.L.”, *Sprawa Ludowa*, 23 grudnia 1923.

<sup>35</sup> Львівське воеводське правління, ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 651, арк. 6.

<sup>36</sup> Прокурор апеляційного суду, місто Львів, ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 431, арк. 10.; Там само, спр. 435, арк. 10, 11 зв, 44.

<sup>37</sup> “Wielki wiec ludowy we Lwowie potępił zdrajców i sprzedawczyków ludu”, *Sprawa Ludowa*, 6 stycznia 1924.

<sup>38</sup> Прокурор апеляційного суду, місто Львів, ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 431, арк. 10.

<sup>39</sup> Львівське воеводське правління, ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 651, арк. 6.

Об'єднавчий конгрес, результатом якого стало створення Союзу хлопського, відбувся 11 травня 1924 р. у Жешові. На ньому було обрано керівні органи партії – Головну управу та Головну раду. Лідером партії став один з керівників парламентського клубу Польського союзу людowego Анджей Плюта, його заступниками голова колишнього ПСЛ “Лівиці” Ян Стапінський та Я. Бриль<sup>40</sup>. За основу своєї діяльності Союз хлопський прийняв політичну програму і статут ПСЛ “Лівиці”<sup>41</sup>. Ставка зроблена лідерами радикального селянського руху на об'єднання ПСЛ “Лівиці” з Польським союзом людowym у подальшій перспективі себе повністю виправдала. Союз хлопський відразу продемонстрував свою дієвість і здатність до активної роботи серед селянства.

Розвиток польського селянського руху на регіональному рівні значно залежав від особистого авторитету його лідерів. У цьому контексті Добромильщина постає одним із найвиразніших прикладів, характерних не лише для цієї частини Галичини, а й для всієї міжвоєнної Польщі загалом. Особливо активного розвитку діяльність Союзу хлопського набула в Добромильському повіті, де керівництво місцевої організації очолював Я. Павловський. Окрім цього, він очолював Окружну управу партії, юрисдикція якої, за прикладом ПСЛ “Пяст”, охоплювала східну частину Львівського, Тернопільське та Станіславівське воєводства<sup>42</sup>.

Свідченням високого авторитету Я. Павловського є те, що після його виходу ПСЛ “Пяст” не змогло відновити стабільну діяльність у повіті. Протягом 1924–1925 рр. більшість галицьких повітових організацій цієї партії подолали проблеми пов'язані з розколами. Показовим прикладом у цьому контексті була львівська повітова управа, яку, подібно до добромильської, також покинув її лідер Я. Бриль. Проте вже в березні 1924 р. діяльність структурованої управи ПСЛ “Пяст” у Львівському повіті було відновлено<sup>43</sup>.

Однак на Добромильщині активність партії залишалась низькою. Діяльність партії здебільшого здійснювалася через її довірених осіб у громадах. Перші значні збори ПСЛ “Пяст” у Добромилі, за участі депутатів сейму Владислава Косидарського та Броніслава Маліка, відбулися 24 серпня 1925 р.<sup>44</sup> На зборах обговорили питання земельної реформи, яку представник партії пропонували компенсувати поміщикам за розparcelьовану у них землю, а також катастрофічний стан доріг у повіті. Питання стану доріг, очевидно, було натяком на непрофесійну діяльність їхнього політичного конкурента Я. Павловського, якому зібрані прихильники ПСЛ “Пяст” висловили вотум недовіри<sup>45</sup>. Проведена акція не мала далекосяжних наслідків для посилення впливу партії, діяльність якої надалі залишалася незначною.

Натомість позиції Союзу хлопського на Добромильщині постійно зміцнювалися. Місцева повітова управа одразу розпочала активну діяльність проводячи регулярні засідання, збори селян в громадах, засновуючи там первинні партійні ланки. Упродовж 1924 р. місцеві осередки Союзу хлопського було створено в Жогатині, Кузьміні, Новому Місті, Риботичах та Старяві. Найчисельнішою та найактивнішою була партійна організація в гміні Бірча, яку очолював Ян Кожень. До її складу входило близько 160 активних членів<sup>46</sup>.

Своїм головним завданням повітовий комітет організації вбачав забезпечення населенню кращих умов для економічного розвитку. Виходячи з цього, питання реалізації земельної реформи посідало перше місце в порядку денному всіх без винятку партійних зборів. Представники Союзу Хлопського наполягали на необхідності його радикального вирішення. Згідно партійних ухвал, земля мала належати тим, хто її обробляє. Відтак великі поміщицькі маєтки, а також церковні землі мали підлягати вилученню без компенсації на користь селян<sup>47</sup>.

Повітова організація виступала за необхідність вирішення інших актуальних для селянства економічних проблем. Зокрема для ефективного розвитку селянського господарства потребували значних капіталовкладень. У зв'язку з цим резолюції партійних зборів містили вимоги надання селянам низьковідсоткових кредитів. Місцеве партійне керівництво також наполягало на необхідності зменшення податкового тиску на селянство, зокрема – на повну відміну податку на майно для осадників. Щоб покращити матеріальне становище селян, пропонувалося запровадити низку

<sup>40</sup> “Po Kongresie Chłopskim w Rzeszowie”, *Sprawa Ludowa*, 25 stycznia 1924.

<sup>41</sup> “Związek Chłopski”, *Przyjaciel Ludu*, 18 maja 1924.

<sup>42</sup> “Zebranie lwowskiego Zarządu Powiatowego Zw. Chłopskiego”, *Sprawa Ludowa*, 17 lipca 1924.

<sup>43</sup> Лев Калиняк, “Організація Польського стронництва людowego “Пяст” у Львівському повіті (1919–1926)”, 207.

<sup>44</sup> Львівська воєводська команда державної поліції, ДАЛО, ф. 121, оп. 1, спр. 61, арк. 203.

<sup>45</sup> Там само, арк. 203–203 зв.

<sup>46</sup> Прокурор апеляційного суду, місто Львів, ЦДАУЛ, ф. 205, оп. 1, спр. 433, арк. 49.

<sup>47</sup> Там само, арк. 74.

протекціоністських заходів. Представники Союзу хлопського виступали за скасування чинних обмежень на експорт сільськогосподарської продукції за кордон, а також за зниження цін на імпортовані промислові товари, необхідні для дрібних селянських господарств<sup>48</sup>.

Вирішення широкого спектру економічних проблем у партії розглядали крізь призму потреби змін у вищому державному керівництві Польщі. У своїх резолюціях партійні збори наполягали на необхідності реального залучення Юзефа Пілсудського до виконавчої влади. Селяни вбачали в ньому єдину альтернативу дискредитованим урядам “Гієно-Пяст”. На їхню думку, саме він був спроможний вирішити ключову проблему – впровадження земельної реформи. Зміни мали торкнутися і законодавчої гілки влади. Вони виступали за перехід до однопалатного парламенту та скасування державного виборчого списку як інструменту, що суперечить демократичним принципам<sup>49</sup>.

На початку 1926 р. у польському селянському русі сталися чергові зміни. Союз хлопський об’єднався з такою ж радикальною, у сенсі своєї політичної програми, депутатською групою Я. Домбського, яка, як уже зазначалося, вийшла з ПСЛ “Пяст” у травні 1922 р. На їхній основі 22 січня 1926 р. було створено нову політичну партію – Стронніцтво хлопське (далі – СХ). Ця трансформація не мала істотного значення для місцевої організації Союзу хлопського на Добромильщині, де група Я. Домбського не користувалася жодним впливом. Тут фактично відбулася лише формальна зміна назви вже існуючої повітової структури. Водночас на загальнодержавному рівні з’явилася нова політична сила, здатна конкурувати в середовищі польського селянського руху як з ПСЛ “Пяст”, так і з Польським стронніцтвом людовим “Визволене” (далі – ПСЛ “Визволене”), яке мало значний вплив насамперед на тих територіях Польщі, що раніше входили до складу Російської імперії. Створення СХ ознаменувало подальшу радикалізацію польського селянського руху, зумовлену зростаючим зубожінням села, складним фінансовим становищем у державі та небажанням офіційної влади сприяти реалізації земельної реформи станом на середину 1920-х рр.

Протягом 1926 р. основна увага повітової управи СХ надалі була зосереджена навколо розбудови його первинних ланок. У цій роботі голові повітової організації Я. Павловському, який після створення СХ одночасно обійняв посаду секретаря Головної управи (вищого органу партії на загальнодержавному рівні – Л. К.), активно сприяли депутати сейму – Я. Бриль, Владислав Войтович, А. Плюта та Станіслав Пжепюра, які часто брали участь в організованих тут партійних заходах<sup>50</sup>.

Травневий переворот 1926 р. став певним поштовхом для розвитку СХ у повіті. Підтримка організацією Ю. Пілсудського напередодні перевороту суттєво зміцнила її позиції в другій половині 1926 – на початку 1927 р. У цей період діяльність повітової організації СХ мала стабільний і поступально позитивний характер. Стратегічною метою партії визначалися чергові парламентські вибори 1928 р, натомість важливою проміжною подією в її житті мали стати перші в міжвоєнній Галичині вибори до місцевого самоврядування 1927 р.

Напередодні самоврядних виборів в повіті активізувалися представники ПСЛ “Пяст”. Дня 20 жовтня 1926 р. в Добромилі, за участі депутата сейму Адольфа Саранецького, відбулося загальне зібрання членів партії. На ньому було відновлено діяльність повітової управи, головою якої обрано урядника Єдварда Шеренковського. Відповідно до звітів Добромильського повітового староства за грудень 1926 р., у повіті було відновлено діяльність дванадцяти первинних громадських осередків партії, а також зафіксовано певне зростання її впливу<sup>51</sup>. Зазначена активність не мала істотних наслідків для ПСЛ “Пяст” у подальшому. Впливи його основного конкурента в середовищі польського селянства залишалися переважаючими.

На жаль, ми не маємо точної інформації про кількість мандатів, здобутих селянськими партіями на виборах до міських і гмінних рад у 1927 р., оскільки відповідні дані з невідомих причин були вилучені з фондів Державного архіву Львівської області. Водночас у звітах партійної преси, зокрема львівського видання СХ “*Sprawy Chłopskiej*”, результати цих виборів на Добромильщині оцінювалися як позитивні для організації. Зазначалося, що тут в суперечці, з дискредитованим, на думку представників СХ, ПСЛ “Пяст”, а також українськими політичними партіями, насамперед Українським національно-демократичним об’єднанням (далі – УНДО) та Українським селянсько-робітничим соціалістичним об’єднанням (Сель-роб), польський селянський рух досяг відчутного успіху<sup>52</sup>.

<sup>48</sup> “Sprawy organizacyjne”, *Sprawa Chłopska*, 17 maja 1925.

<sup>49</sup> “Okręgowy Zjazd Związku Chłopskiego we Lwowie”, *Sprawa Chłopska*, 8 lutego 1925.

<sup>50</sup> “Masowy wiec chłopski”, *Sprawa Chłopska*, 7 lutego 1926.

<sup>51</sup> Львівське воєводське правління, ДАЛО, ф. 1, оп. 52, спр. 651, арк. 6.

<sup>52</sup> “Rezolucje uchwalone dnia 20 listopada, na Zjeździe lwowskim”, *Sprawa Chłopska*, 4 grudnia 1927.

Справжній стан розвитку СХ в Добромільському повіті виявили парламентські вибори до сейму і сенату, які відбулися в березні 1928 рр.р. На цих виборах партія виступила окремим списком в 48-му (нумерація виборчих округів 1928 р. у порівнянні з попередніми виборами не змінилася – Л.К.) виборчому окрузі. Для порівняння: ПСЛ “Пяст” пішло на вибори у Польщі не самостійно, а увійшло до блоку з ендеками та християнськими демократами, утворивши Національний католицький блок. Однак у нашому виборчому окрузі Національний католицький блок свого списку не виставив взагалі, що стало черговим підтвердженням, зазначеного вже нами, загального занепаду впливів ПСЛ “Пяст” на користь СХ.

Попри це головним опонентом селянської організації на виборах стала нова проурядова політична сила – Безпартійний блок співпраці з урядом (далі – ББСУ). Підтримуючи Ю. Пілсудського в до- та післятравневий період, СХ розраховувало на подальшу співпрацю з режимом санації та взаємну підтримку. Проте напередодні виборів, із появою ББСУ, правлячий режим чітко дав зрозуміти, що не має наміру ділитися владою навіть із тими політичними силами, які були з ним солідарні та, на думку його керівництва, мали би увійти до складу проурядового блоку.

Відмова СХ увійти до складу ББСУ спровокувала конфлікт, який суттєво вплинув на подальший розвиток польського селянського руху в Галичині, що особливо виявилось у післявиборчий період. Гостроти протистоянню додавало й те, що сподівання селян на швидку реалізацію земельної реформи не справдилися. На думку прихильників партії, режим дедалі більше обстоював інтереси поміщиків, а не селян. Передвиборча боротьба була надзвичайно напруженою й супроводжувалася активним використанням адміністративного ресурсу з боку повітових органів державної влади. Симпатія селян до особи Ю. Пілсудського зумовила перехід значної частини електорату на бік ББСУ.

Попри це, на виборах до сейму 4 листопада СХ, яке балотувалося під списком № 10, здобуло у Добромільському повіті 4154 голоси виборців<sup>53</sup>. Найактивніше за партійний список голосували в селах Лашава Дольна та Суфчина (гміна Бірча) – відповідно 346 і 321 виборець, а також селах Розпуце та Кузьміна однойменної гміни – 337 та 302 виборців відповідно<sup>54</sup>. Дня 11 листопада, на виборах до сенату, партійний список у повіті підтримали 1999 виборців<sup>55</sup>. Для порівняння, список № 1 проурядового ББСУ на виборах до сейму отримав у повіті 5022 голоси, а до сенату – 3211<sup>56</sup>.

Зважаючи на несприятливі обставини, вибори продемонстрували значні впливи СХ в повіті навіть попри те, що тут не здобуто жодного депутатського мандату, на який предметно розраховував Я. Павловський. На виборах організація посіла друге місце з-поміж інших польських політичних партій та блоків, з невеликим відсотковим відставанням від прогнозованого фаворита. Для прикладу, в інших повітах Галичини перевага ББСУ була набагато переконалівішою. Ця тенденція спостерігалася зокрема, в сусідньому виборчому окрузі № 49 з центром у Самборі<sup>57</sup>. Загалом, з огляду на участь у виборах українського населення, у Добромільському повіті, перемогло УНДО, яке входило до Блоку національних меншин під № 18<sup>58</sup>.

Поразка СХ на виборах 1928 р. поклала початок занепаду її регіональної структури в Галичині. Наступ режиму санації, а часом відверті репресії щодо представників польських політичних партій, що знаходилися поза межами ББСУ призвів до деградації її львівської Окружної організації, невдовзі розформованої через проблеми фінансового характеру. З аналогічних причин у 1928 р. у Львові припинилося видання “*Sprawy Chiopskiej*”. За короткий час розпущено більшість партійних осередків повітового та громадського рівня<sup>59</sup>.

У травні 1928 р. Головна рада СХ оголосила про свій перехід до опозиційного режиму санації табору, що знову ж значно погіршило становище партії. Розрив з політичною силою Ю. Пілсудського, який продовжував користуватися популярністю у середовищі селян, спричинив перехід значної частини членів СХ до ББСУ<sup>60</sup>. Станом на 1930 р. у східній частині Львівського воєводства, повітові структури СХ збереглися лише у Добромилі та Рава-Руській. Однак уже до 1931 р. їхня активність мала виключно епізодичний характер<sup>61</sup>.

<sup>53</sup> “Statystyka Polski. Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku”. (Warszawa, 1930. T. 10), 74.

<sup>54</sup> Ibid, 74–75.

<sup>55</sup> Ibid, 137.

<sup>56</sup> Ibid, 74. 137.

<sup>57</sup> Ibid, 77.

<sup>58</sup> Ibid, 74. 137.

<sup>59</sup> Львівське воєводське правління, ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 549, арк. 87.

<sup>60</sup> Там само, оп. 5, спр. 22, арк. 57.

<sup>61</sup> Там само, оп. 51, спр. 549, арк. 40, 76.

У цей період представники повітової організації здебільшого критикували проект нової конституції, винесений у лютому 1929 р. на розгляд сейму представниками ББСУ. Документ передбачав істотне зміцнення виконавчої влади за рахунок законодавчої. Виступаючи 24 листопада 1929 р. на зборах у Добромилі, Я. Павловський наголосив, що посилення повноважень президента та уряду становить небезпеку для народу. Зокрема, право президента на розпуск сейму, на його думку, надалі гальмуватиме реалізацію земельної реформи та сприятиме зростанню податкового тиску на селянство<sup>62</sup>.

Певна активізація СХ у повіті спостерігалася під час позачергових парламентських виборів 1930 р., на які партія пішла у блоці з іншими опозиційними режиму організаціями під назвою “Центролів”. До діяльності “Центроліву” долучилися й колишні конкуренти СХ – ПСЛ “Піаст” та ПСЛ “Визволене”, які, з огляду на свою опозиційність владі, напередодні виборів знайшли спільні позиції, насамперед у питанні земельної реформи. Поразка “Центроліву” на виборах посилила об’єднавчі процеси в середовищі польського селянського руху, що призвело до створення у березні 1931 р. на основі згаданих партій Союзу людowego. Ця організація до 1939 р. була основною політичною силою, яка консолідувала польське селянство Добромильщини. Зазначений аспект суспільно-політичного життя повіту заслуговує на окрему увагу дослідників.

## POLISH PEASANT PARTIES OF THE DOBROMYL COUNTY IN GALICIA (1919–1931)

Lev KALYNYAK

Ivan Franko National University of Lviv  
Department of Local History  
Universytetska str.1, Lviv, 79000, Ukraine  
e-mail: lev\_ka@ukr.net  
ORCID ID: 0000-0001-5783-5242

This article is devoted to a comprehensive analysis of the development of the Polish peasant movement in Dobromyl County of Galicia during 1919–1931, considered as an important segment of the political history of interwar Poland and of Polish-Ukrainian relations in the region. The author traces the formation and functioning of local branches of the key political parties of the Polish peasantry – the Polish Peasant Party “Piast” (PSL “Piast”), the Peasant Union, and the Peasant Party (Stronnictwo Chłopskie). The focus is placed on the activities of county and community-level structures, which reflected not only the political aspirations but also the socio-economic needs of Polish peasants, who constituted a minority in a multiethnic region with a Ukrainian majority.

A significant part of the research highlights the role of Jakub Pawłowski – an organizer and leader of the Polish peasant movement in Dobromyl County. His authority and organizational skills ensured the dominance of PSL “Piast” during 1919–1923 and later shaped the political transformations of the county following the party’s internal splits. Special attention is devoted to the analysis of the political programs of these organizations, their demands regarding land reform, taxation, credits for of peasant farms, as well as the defense of the national interests of the Polish community in a borderland region.

The author demonstrates how county-level structures of Polish peasant parties became important actors in parliamentary and local election campaigns, mobilizing voters and shaping the political orientation of the Polish minority. The study provides a detailed account of how nationwide crises and political events (the splits of PSL “Piast,” the signing of the Lanckorona Pact, the May Coup of 1926, and the creation of the Nonpartisan Bloc for Cooperation with the Government) influenced local organizations and their environment. Using the example of Dobromyl County, the research shows how nationwide tendencies found a specific expression in provincial society.

Particular attention is paid to the interethnic context: in a region with a Ukrainian majority, Polish peasant parties served not only as social actors but also as national-political representatives of the Polish minority. This often aggravated interethnic relations while simultaneously emphasizing the role of the parties as instruments of integration of the Polish peasantry into the political life of the Second Polish Republic.

In conclusion, the author argues that Polish peasant parties in Dobromyl County performed a dual function: on the one hand, they expressed the socio-economic interests of the peasantry, and on the other hand, they acted as instruments of national self-organization of Poles in a multiethnic environment. The study introduces new factual material into scholarly discourse and expands understanding of the specifics of Polish peasant parties functioning in the borderland region during the interwar period.

*Keywords:* Galicia, Dobromyl County, Polish peasant parties, PSL “Piast”, Peasant Party (Stronnictwo Chłopskie), interwar Poland.

## REFERENCES

- Baran, Zoja. ”Polityka wład polskich wobec wsi na terenie tzw. Zachodniej Ukrainy (Małopolski Wschodniej) w dwudziestoleciu międzywojennym”, *Chłopi Naród Kultura*, (Rzeszów: Wyd-wo WSP, 1997, T. 5: Chłopi a państwo), 63–70. (in Polish)
- Baczność Ludowcy, *Sprawa Ludowa*, 9 stycznia 1921. (in Polish)

<sup>62</sup> Львівське воєводське правління, ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 549, арк. 97 зв.

- Dudiak, Oleh. “Ukrainske pytannia u prohrami ta diialnosti polskykh selianskykh (liudovykh) partii Skhidnoi Halychyny (1921–1926)”, *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*, (Ostrih, 2002, Vyp. 2), 18–27. (in Ukrainian)
- Halytske namisnytstvo, misto Lviv, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi, f. 146, op. 8 a, spr. 139, 141, 162. (in Polish)
- “Jak poslowie Bryl, Pawłowski i Pluta dokonali zbrodni na Klubie P.S.L.”, *Sprawa Ludowa*, 23 grudnia 1923. (in Ukrainian)
- “Jednolity front”, *Piast*, 20 maja 1923. (in Polish)
- Kalyniak, Lev. “Orhanizatsiia Polskoho stronnictva liudovoho “Piast” u Lvivskomu poviti (1919–1926)”, *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu: Zbirnyk naukovykh prats*, (Lviv, 2022, Vyp. 23), 199–210. (in Ukrainian)
- “Kongres P.S.L. we Lwowie”, *Sprawa Ludowa*, 27 marca 1921. (in Polish)
- Kubiiowych, Volodymyr. *Etnichni hrupy pivennozakhidnoi Ukrainy (Halychyny) na 1. 1. 1939*, (Wiesbaden, 1983), 173. (in Ukrainian)
- Lato, Stanisław, Stankiewicz, Witold. *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, (Warszawa, 1969), 685. (in Polish)
- Lvivska voievodska komanda derzhavnoi politsii, Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 121, op. 1, spr. 61. (in Polish)
- Lvivske voievodske pravlinnia, Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 1, op. 52, spr. 549, 650, 651. (in Polish)
- Makarczuk, Stepan; Smolej, Wasyl. “Polskie osadnictwo rolne w dwudziestoleciu międzywojennym na terenach tzw. Zachodniej Ukrainy (Małopolski Wschodniej)”, *Chłopi Naród Kultura*, (Rzeszów: Wyd-wo WSP, 1997, T. 5: Chłopi a państwo), 71–82. (in Polish)
- “Masowy wiec chłopski”, *Sprawa Chłopska*, 7 lutego 1926. (in Polish)
- “Obrady P.S.L. we wschosniej Małopolsce”, *Kurjer Lwowski*, 1 października 1920. (in Polish)
- Stankiewicz, Witold. “Ruch ludowy w Polsce w latach 1918–1923”, *Ruch robotniczy i ludowy w Polsce (1914-1923)*, (Warszawa, 1961), 450–462. (in Polish)
- “Po Kongresie Chłopskim w Rzeszowie”, *Sprawa Ludowa*, 25 stycznia 1924. (in Polish)
- “Poslowie i senatorowie P.S.L.”, *Piast*, 14 lutego 1923. (in Polish)
- Prokurator apeliatsiinoho sudu, misto Lviv, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi, f. 205, op. 1, spr. 431, 433, 435. (in Polish)
- “Rezolucje uchwalone dnia 20 listopada, na Zjeździe lwowskim”, *Sprawa Chłopska*, 4 grudnia 1927. (in Polish)
- “Statystyka Polski. Statystyka Wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 r.”, (Warszawa, 1926, T. 8). (in Polish)
- “Statystyka Polski. Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku”. (Warszawa, 1930, T. 10). (in Polish)
- Szaflik, Jozef Ryszard. *Polskie stronnictwo ludowe Piast 1926–1931*. (Warszawa: LSW, 1970), 384. (in Polish)
- “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 21 stycznia 1923. (in Polish)
- “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 4 lutego 1923. (in Polish)
- “Wiece i zebrania”, *Sprawa Ludowa*, 25 lutego 1923. (in Polish)
- “Wielki wiec ludowy we Lwowie potępił zdrajców i sprzedawczyków ludu”, *Sprawa Ludowa*, 6 stycznia 1924. (in Polish)
- “Z Kongresu Ludowców we Lwowie”, *Sprawa Ludowa*, 3 kwietnia 1921. (in Polish)
- “Z ruchu organizacyjnego”, *Piast*, 17 sierpnia 1919. (in Polish)
- “Zebranie lwowskiego Zarządu Powiatowego Zw. Chłopskiego”, *Sprawa Ludowa*, 17 lipca 1924. (in Polish)
- “Zjazd delegatów Polskiego Stronnictwa Ludowego z Wschodniej Małopolski we Lwowie”, *Kurjer Lwowski*, 14 kwietnia 1920. (in Polish)
- “Związek Chłopski”, *Przyjaciel Ludu*, 18 maja 1924. (in Polish)